

Acta Geogr. Croat.	Volumen 28	173-186	Zagreb, 1993.
--------------------	------------	---------	---------------

UDK 911.3:312 (497.5) "1961/1991"
 Primljeno (Received): 27. 8. 1993.
 Prihvaćeno (Accepted): 28. 12. 1993.

Izvorni znanstveni članak
Original Scientific Paper

STARENJE STANOVNIŠTVA HRVATSKOG ZAGORJA 1961-1991.

ALEKSANDAR TOSKIĆ

Iseljavanje je, osobito u zadnjih 30-ak godina, izrazito negativno utjecalo na demografski razvoj Hrvatskog zagorja. Posljedica takvog demografskog pražnjenja kraja jest narušena dobná i spolna ravnoteža stanovništva. U ovom se radu analiziraju promjene dobnog i spolnog sastava stanovništva Zagorja 1961-1991. kao jednog od čimbenika koji nepovoljno utječe na prirodno kretanje stanovništva a intenzivira depopulaciju.

Ageing of population of Hrvatsko zagorje 1961-1991.

Emigration has, especially in the last 30 years, markedly negatively influenced the courses of the demographic development of Hrvatsko zagorje. The consequence of such a demographic exodus of the region is a disturbed age and sex balance of the population. This paper deals with the changes of age and sex structure of the population of Zagorje from 1961-1991 as one of the factors that negatively influences natural growth trends and intensification of depopulation.

Uvod

Prostor Hrvatskog zagorja¹ iako najgušće naseljena regija Hrvatske (118 st./km² - 1991. g.) bilježi konstantni pad stanovništva u poslijeratnom razdoblju i to usprkos pozitivnom prirodnom priraštaju sve do početka 80-ih godina, koji tada poprima negativna obilježja. Prema tome, u

Zagorju se odvijaju nepovoljni demografski procesi koji su u suprotnosti sa stvarnim i mogućim vrijednostima tog prostora. Takva negativna demografska obilježja odraz su jakog iseljavanja mlađeg, radno i reprodukcijski sposobnog stanovništva čime je bitno oslabljena demografska osnovica

1 U ovom se radu pod Hrvatskim zagorjem podrazumijeva prostor osam bivših općina: Donja Stubica, Ivanec, Klanjec, Krapina, Novi Marof, Pregrada, Zabok i Zlatar.

kraja. Gubitkom bioreprodukcijskog potencijala pojavljuje se negativni trend prirodnog kretanja stanovništva (detaljnije u Ilić, Njegač, Orešić, Toskić, 1993) što se očituje kao odgođeni efekt iseljavanja. Zagorje danas poprima obilježja regije vrlo nepovoljnog demografskog razvoja.

Depopulacija čiji je glavni činitelj emigracija upućuje na dobnu, i u manjoj mjeri spolnu, neravnotežu stanovništva Hrvatskog zagorja, a rezultat je toga slabljenje vitaliteta i reprodukcijske moći promatrane populacije.

Struktura stanovništva po spolu i dobi oblikuje se pod utjecajem prethodnog kretanja (dinamike). Ali, i sama struktura utječe na dinamiku. Iz te sprege izlazi trenutačna i generacijska struktura te vremenska pulsacija svake populacije (Friganović, 1990). Upravo zbog toga se u ovom radu detaljnije prikazuje dobna i spolna struktura zagorskog stanovništva kako bi se ukazalo na nužnost demografske obnove i perspektive ovog dijela nacionalnog teritorija.

Emigracijsko obilježje kraja i depopulacija

U Hrvatskom se zagorju mogu izdvojiti dva razdoblja s različitim demografskom dinamikom. Prvo je razdoblje od 1857–1948. godine koje karakterizira konstantni porast stanovništva kojeg remete jedino ratna razdoblja (tab. 1.). Već je u tom pe-

riodu (1857–1948) Zagorje emigracijsko područje i to najvećma u obližnja velika središta (Zagreb, Varaždin), zatim u poljoprivredno atraktivnija područja Hrvatske (bilogorsko-podravski kraj i Požešku kotlinu), pa tek onda u inozemstvo (Blašković, 1957). Do porasta broja stanovnika dolazi, usprkos emigraciji, zahvaljujući visokoj stopi prirodnog priraštaja. U drugom razdoblju, poslije II svjetskog rata, Zagorje bilježi najveći pad broja stanovnika kao posljedicu pojačanog ruralnog eksodusa. U Hrvatskom se zagorju, naime, nije uspio razviti veći centar okupljanja koji bi privlačio stanovništvo tog prostora, prvenstveno zahvaljujući blizini Zagreba koji privlači stanovništvo (privlačni ili pull faktori), dok je djelovanje potisnih ili push faktora povezano s nepovoljnom sitnom agrarnom strukturom tog prostora (velika agrarna i opća gustoća i rascjepkanost posjeda). Početkom 80-ih godina prirodno kretanje stanovništva Hrvatskog zagorja postaje negativno i sve više postaje važnim činiteljem depopulacije (do tada je to bila isključivo emigracija)² (Ilić i dr., 1993). U zadnjih trideset godina najveći pad stanovništva imaju općine Klanjec i Pregrada, što je i razumljivo s obzirom na njihovu slabu gospodarsku razvijenost.

U tom je prostoru, koji obuhvaća 3,3% današnjega državnog teritorija Republike Hrvatske, 1857. godine živjelo 6,7%, 1948. godine 7,2%, a danas (1991.) 4,6% ukupnog pučanstva

2 Kontingenti stanovništva koje naginje iseljavanju su već podosta iscrpljeni pa u posljednjem desetljeću dolazi do postupnog smanjenja iseljavanja.

Tab. 1. Apsolutna i relativna promjena broja stanovnika Hrvatskog zagorja i Republike Hrvatske 1857-1991.

Tab. 1. The absolute and relative change in the number of inhabitants of Hrvatsko zagorje and the Republic of Croatia 1857-1991.

	1857	1869	1880	1890	1900	1910	1921
Hrvatsko zagorje	145091	164225	179973	202230	221001	245276	242098
1857=100	100.0	113.2	124.0	139.4	152.3	169.0	166.9
1991=100	64.9	73.5	80.5	90.5	98.9	109.7	108.3
1961=100	57.1	64.6	70.8	79.5	86.9	96.5	95.2
Lančani pokazatelj	-	113.2	109.6	112.4	109.3	111.0	98.7
Republika Hrvatska	2181499	2398292	2506228	2854558	3161456	3460584	3443375
1857=100	100.0	109.9	114.9	130.9	144.9	158.6	157.8
1991=100	45.6	50.1	52.4	59.7	66.1	72.3	72.0
1961=100	52.4	57.6	60.2	68.6	76.0	83.2	82.8
Lančani pokazatelj	-	109.9	104.5	113.9	110.8	109.5	99.5
	1931	1948	1953	1961	1971	1981	1991
Hrvatsko zagorje	260814	272444	269434	254266	242630	230942	223532
1857=100	179.8	187.8	185.7	175.2	167.2	159.2	154.1
1991=100	116.7	121.9	120.5	113.7	108.5	103.3	100.0
1961=100	102.6	107.1	105.9	100.0	95.4	90.8	87.9
Lančani pokazatelj	107.7	104.5	98.9	94.4	95.4	95.2	96.8
Republika Hrvatska	3785455	3779859	3936022	4159696	4426221	4601469	4784265
1857=100	173.5	173.3	180.4	190.7	202.9	210.9	219.3
1991=100	79.1	79.0	82.3	86.9	92.5	96.2	100.0
1961=100	91.0	90.8	94.6	100.0	106.4	110.6	115.0
Lančani pokazatelj	109.9	99.9	104.1	105.7	106.4	104.0	104.0

Izvor: M. Korenčić: Naselja i stanovništvo SR Hrvatske 1857-1971., JAZU, knjiga 54, Zagreb, 1979. Dokumentacija 881, DZS, Zagreb, 1992.

Hrvatske. Zanimljivo je da se u devedesetgodišnjem razdoblju (1857-1948.) broj stanovnika Zagorja gotovo udvostručio, dok se između 1948. i 1991. godine smanjio 18% (u isto vrijeme stanovništvo Hrvatske je pora-

slo 26,6%). Tako je Zagorje 1991. godine imalo približno isto toliko stanovnika koliko i na početku stoljeća (1900. g.). To rječitro govori o negativnim trendovima u kretanju stanovništva tog prostora.

Tab. 2. Koefficienti maskuliniteta stanovništva Hrvatskog zagorja i Hrvatske 1961. i 1991. (broj muških na 1000 ženskih)

Tab. 2. *Coefficients of masculinity of the population of Hrvatsko zagorje and Croatia 1961. and 1991. (number of males on 1000 females)*

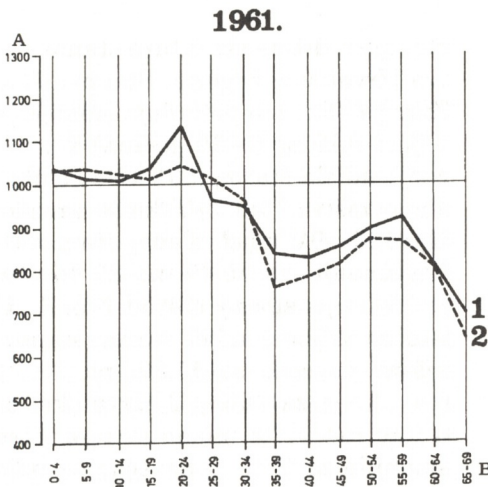
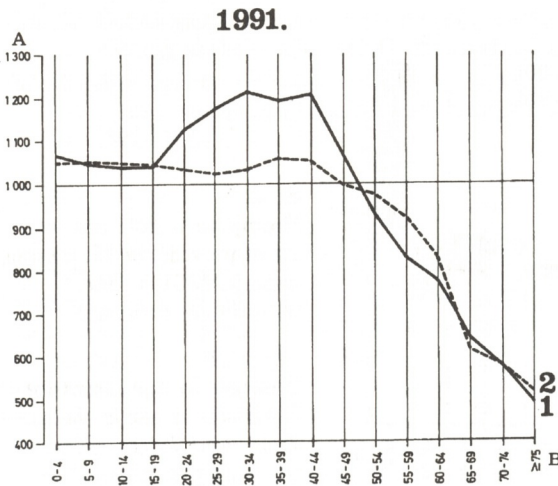
1961	Ukup.	0-4	5-9	10-14	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65 i više		
Hrvatsko zagorje	933	1036	1014	1008	1039	1138	959	942	825	822	845	895	920	812	701		
Republika Hrvatska	914	1033	1035	1029	1016	1035	1016	966	764	781	813	864	861	799	639		
1991.	Ukup.	0-4	5-9	10-14	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65-69	70-74	75 i više
Hrvatsko zagorje	963	1070	1049	1039	1038	1125	1168	1209	1187	1199	1072	928	824	769	634	573	483
Republika Hrvatska	940	1052	1053	1047	1047	1032	1018	1026	1051	1046	993	972	920	829	611	573	501

Izvor: Tablogrami DZS, Zagreb, 1993. Popis stanovništva 1961., knjiga VI, SZS, 1967.

Neuravnotežena spolna struktura stanovništva

Iako se rađa više muške nego ženske djece³ (kao prirodni mehanizam zbog nešto veće smrtnosti muškog stanovništva) u ukupnom stanovništvu Hrvatskog zagorja brojnije je žensko stanovništvo od muškog (opći koefficient maskuliniteta $k_m=963$, tab. 2) dok Hrvatska u cjelini bilježi nešto manju vrijednost (940). U promatranom razdoblju (1961-1991.) dolazi do smanjivanja neravnoteže po spolu odnosno povećanja općeg koefficienta maskuliniteta u Zagorju i Hrvatskoj (prilog 1). Zanimljivo je da sve općine zagorskog prostora bilježe porast koefficienta maskuliniteta osim općine Donja Stubica u kojoj gotovo stagnira. Prema tome, opći je trend u Hrvatskoj i Zagorju smanjivanje neravnoteže po spolu. Međutim, u daljnjoj analizi spolne (ne)ravnoteže po dobnim skupinama uočavaju se znatnije razlike između Hrvatske i Zagorja osobito u podacima demografske statistike zadnjeg popisa (tab. 2). Kada bi sastav stanovništva po spolu bio određen samo prirodnim kretanjem, onda bi mlade dobne skupine obilježavao višak muških (diferencijalni natalitet po spolu), a starije višak ženskih (diferencijalni mortalitet po spolu). Kod Hrvatske i Zagorja 1961. godine zabilježeno je slično kretanje specifičnih koefficienta maskuliniteta po dobnim skupinama (sl. 1) uz okrnjenost skupina zbog demografskih gubitaka (neposrednih i posrednih) tijekom II svjetskog ra-

3 Poznato je da se rađa 4-6% više muške nego ženske djece (Friganović, 1990).

ta. Pogledamo li po petogodišnjim skupinama popisno stanje 1991. godine vidimo da u dobnim skupinama koje su i radno i reprodukcijski spo-

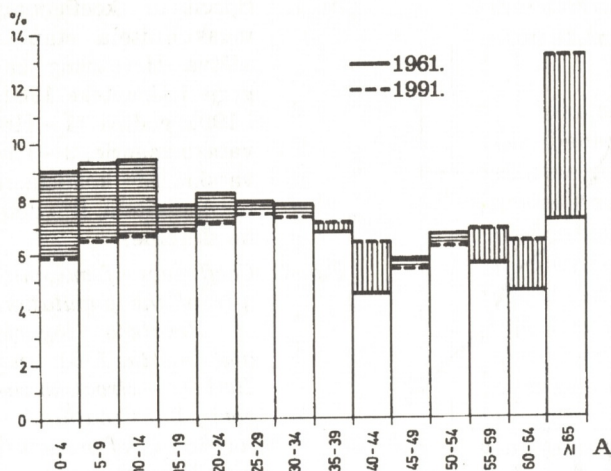
Sl. 1. Specifični koeficijenti maskuliniteta stanovništva Hrvatskog zagorja i Hrvatske 1961. i 1991. godine. (1 – Hrvatsko zagorje, 2 – Hrvatska, A – koeficijent maskuliniteta, B – dobne skupine)

Fig. 1. Coefficient of masculinity of the population of Hrvatsko zagorje and Croatia 1961. and 1991. (1 – Hrvatsko zagorje, 2 – Croatia, A – coefficient of masculinity, B – age groups)

sobne (20 – 49 godina) u Hrvatskom zagorju bitno prevladava muško stanovništvo. Upravo u tom kontingentu kretanje koeficijenta maskuliniteta u Zagorju i Hrvatskoj pokazuje najveće razlike. Udio muške populacije u dobi od 20–40 godina u ukupnom stanovništvu općina Zagorja iznosi 53–55% što znači da je muško stanovništvo u tim dobnim skupinama 7–10% brojnije od ženskog. To je posljedica promjene u selektivnosti emigracije po spolu. Poznato da u prvom razdoblju ruralnog eksodusa odlaze prvenstveno muškarci, a kasnije u fazi uznapredovalog eksodusa žene odlaze brže i u većem broju.⁴

Spomenuta neravnoteža po spolu u najvitalnijim, reproduktivno i radno sposobnim dobnim skupinama doводи do smanjenja stope nataliteta koja,

4 (...) u tom su trenutku muškarci više vezani za svoje zanimanje i gospodarstvo, a žene više privlače tercijarna zanimanja u gradovima (Mendras, 1986).

Sl. 2.
Promjene u dobnom sastavu stanovništva Hrvatskog zagorja 1961. i 1991.
(A – dobne skupine)

Fig. 2.
Changes in age structure of Hrvatsko zagorje between 1961. and 1991.
(A – age groups)

uz povećanje stope mortaliteta (starenje), dovodi do negativnosti prirodnog priraštaja Hrvatskog zagorja u posljednjem desetljeću. To pridonosi daljnjoj depopulaciji kraja.

Možemo zaključiti da izraziti debalans po spolu u najvitalnijim skupinama stanovništva Hrvatskog zagorja pridonosi daljnjem nastavku nepovoljnih demografskih tendencija.

Starenje stanovništva

Sastav stanovništva po dobi po svojim socioekonomskim implikacijama je jedan od najvažnijih sastava stanovništva. On, naime, odražava stvarnu biodinamiku i potencijalnu vitalnost pučanstva nekog područja (Nejašmić, 1992).

Depopulacija uzrokovana intenzivnim iseljavanjem i u novije vrijeme negativnim prirodnim priraštajem rezultirala je vrlo nepovoljnim

razvojem dobne strukture stanovništva Hrvatskog zagorja. Stanovništvo Zagorja stari što potvrđuje smanjenje udjela mladog (0–19 godina) a povećanje udjela starog (60 i više godina) stanovništva. (tab. 3) Tako se u razdoblju 1961–91. udjel mladog stanovništva smanjio sa 35,4% na 25,8%, što predstavlja smanjenje od 35,4%. U isto se vrijeme udjel starog stanovništva povećao sa 11,8% na 19,5% (povećanje za 46%). U Hrvatskoj se u tom razdoblju mlado stanovništvo smanjilo za 28%, a povećao se udio starog stanovništva za 70%. Ukoliko pogledamo sl. 2 koja prikazuje promjene u dobnom sastavu stanovništva Hrvatskog zagorja u spomenutom razdoblju možemo uočiti da je najveći pad udjela »djece« (0–14 godina), a najveći porast udjela stanovništva starog 50 i više godina. Tako je 1991. godine udio »djece« u ukupnoj populaciji Zagorja iznosio tek 19,0%

Tab. 3. Dobni sastav, indeks starosti (x_s), medijalna dob (M_x) i pokazatelj promjene dobnog sastava 1961–1991. Hrvatskog zagorja i Hrvatske

Tab. 3. Age structure (in %), index of ageing (x), median ageing (M) and indicator of change in the age structure of the population of Hrvatsko zagorje and Croatia 1961–1991.

		Mlado 0–19	Zrelo 20–59	Staro 60 i više	x_s	M_x
Hrvatsko	1961.	35.4	52.8	11.8	33.3	29.1
zagorje	1991.	25.8	54.7	19.5	75.3	36.7
Republika	1961.	34.3	53.9	11.8	34.3	29.4
Hrvatska	1991.	26.5	55.9	17.6	66.7	36.0
Hrvatsko						
zagorje	1961.=100	64.6	91.8	146.0		
Republika						
Hrvatska	1961.=100	87.9	120.1	170.8		

$x_s = 60$ i više/0–19 100

Izvor: Tablogrami DSZ, Zagreb, 1993. Popis stanovništva 1961., knjiga XI.

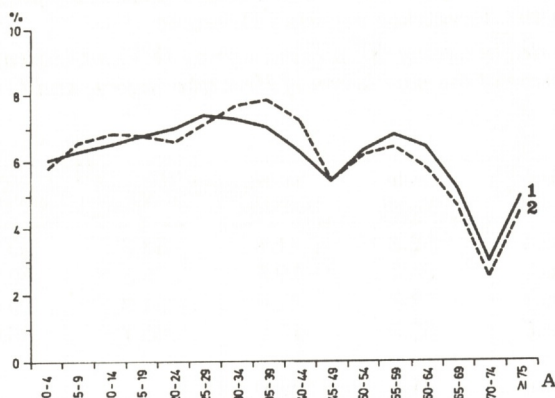
(Hrvatska – 19,4%) a starijeg stanovništva od 50 godina 32,6% (Hrvatska – 30,3%).⁵ Osim toga potrebno je napomenuti da je kod obiju popisnih godina vidljiva ratna okrnjenost dobnog sastava stanovništva Zagorja. Godine 1961. okrnjene su dobne skupine od 15–19 i od 40–49 godina, a 1991. godine jak je usjek u dobi od 45–49. Usporedimo li stanovništvo te dobne skupine (45–49) 1991. i 1961. godine kada je to bilo stanovništvo u dobi 15–19 godina, vidimo da se udio stanovništva te dobne skupine smanjio (otprilike za 1/3). To je posljedica iseljavanja iz Hrvatskog zagorja, jer 60–ih i 70–ih taj

dio populacije ulazi u optimalnu dob za iseljavanje. Usporedbom dobnog sastava stanovništva Hrvatskog zagorja i Hrvatske 1991. godine (sl. 3) uočava se u Zagorju manji udjel radnih i reprodukcijски sposobnih skupina (30–44), a veći udjel starijih dobnih skupina (55 i više godina) nego u Hrvatskoj. Ovakav dobnog sastav stanovništva Zagorje svrstava u one hrvatske regije koje imaju obilježje duboke demografske starosti.⁶

Prema S. Štercu koji je razradio tipizaciju dobnog sastava stanovništva na sedam tipova prilagodivši je relativno starijem stanovništvu priveskih ruralnih naselja između Za-

5 Udio se stare populacije iznad 65 godina gotovo udvostručio između 1961 i 1991. godine.

6 Svaka populacija s manje od 30% mladog a više od 15% starog stanovništva ima obilježje duboke demografske starosti (Friganović, 1990).

Sl. 3.

Dobni sastav stanovništva Hrvatskog zagorja i Hrvatske 1991. (1 – Hrvatsko zagorje, 2 – Hrvatska, A – dobne skupine)

Fig. 3.

Age structure of the population of Hrvatsko zagorje and Croatia 1991. (1 – Hrvatsko zagorje, 2 – Croatia, A – age groups)

greba i Siska, stanovništvo Hrvatskog zagorja ima obilježje »starosti«.⁷

Posebno se izdvaja stanovništvo triju općina Klanjca, Pregrade i Zlatare s obilježjem »duboke starosti«. To je i razumljivo s obzirom da su to prostori nižeg stupnja društveno-gospodarske razvijenosti.

Primijenimo li, pak, na prostor Hrvatskog zagorja postupak vrednovanja dobnog sastava stanovništva M. Klemenčića, koji omogućuje izraziti iskazivanje razlika u dob-

nom sastavu, možemo uočiti stanovite razlike između pojedinih općina.⁸ Tako općine Krapina s najvećim (51) i Novi Marof (47) s nešto manjim brojem bodova imaju i bolji dobnog sastav, dok je stanovništvo općina Zlatar (34), Klanjec (35) i Pregrada (38) s najmanjim brojem bodova lošijeg dobnog sastava. Posebno se izdvajaju općine Zabok, D. Stubica i Ivanec koje se nalaze oko prosjeka bodova za Hrvatsko zagorje.

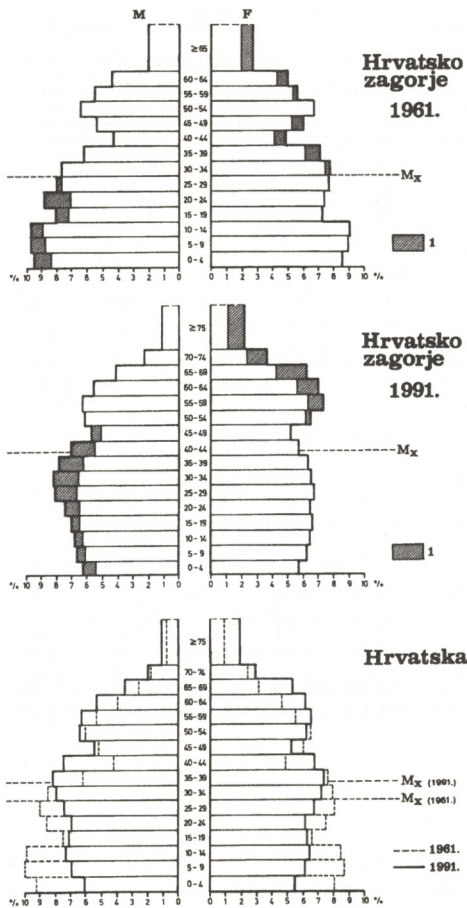
U prilog intenzivnom starenju zagorske populacije navodimo poda-

7 Tipizacija prema S. Štercu prema udjelu dobnih skupina u stanovništvu:

0-19	60 i više	Tip	Obilježje
≥35	≤ 8	1	izrazita mladost
≥30	≤10	2	mladost
>30	>10	3	kasna mladost
<30	<15	4	na pragu starosti
<30	>15	5	starost
≤25	≥20	6	duboka starost
≤20	≥25	7	izrazito duboka starost

8 Ovaj se postupak temelji na istim parametrima: udjelu mladog i starog stanovništva. Boduje se svaki parametar posebno i zbrajaju vrijednosti: što je veći udjel mladog stanovništva (0-19) to je veći je broj bodova, a što je veći udjel starog stanovništva (60 i više) to je manji broj bodova. Time se dobiva bodovni pokazatelj za populaciju u cjelini. Detaljnija razrada postupka u: Klemenčić M. (1990): Postupak vrednovanja dobnog sastava stanovništva, Radovi GO br. 25.

Sl. 4. Dobno-spolna piramida stanovništva Hrvatskog zagorja i Hrvatske 1961. i 1991. (1 – višak ženskog odnosno muškog stanovništva pojedinih dobnih skupina, M – medijalna dob)

Fig. 4. Age-sex pyramids of Hrvatsko zagorje and Croatia 11961. and 1991. (1 – surplus of female relatively male population of the particular age groups, M – medium age)

tak da je u promatranom razdoblju (1961–1991.) indeks starosti (omjer broja starog i mladog stanovništva) više nego udvostručen (tab. 4). Na 100 mladih 1961. godine dolazilo je 33 starih, a 1991. taj se broj povećao na 7 starih na 100 mladih. Kako je kritična vrijednost indeksa starenja 40%, jer tada počinje proces starenja neke populacije, zagorsko se stanovništvo danas već nalazi u podmakloj fazi starenja. U istom se razdoblju povećala i medijalna starost stanovništva Zagorja za gotovo 8 godina ako da je 1991. godine iznosila 36,7 godina.⁹

Prostor Hrvatskog zagorja relativno je homogen s obzirom na dobni sastav i dinamiku stanovništva jer nema nekih značajnijih razlika među manjim teritorijalnim cjelinama (općine). Stoga je potrebno naglasiti potrebu shvaćanja Zagorja kao regije jedinstvenih demografskih, ali i drugih društveno-gospodarskih, prirodnih, kulturnih osobitosti. Takvo shvaćanje Hrvatskog Zagorja može umnogome pridonijeti poboljšanju demografske slike tog kraja kroz primjenu specifičnih mjera demografske politike.

Regresivno obilježje dobnospolne piramide

Promjene dobnospolnog sastava vrlo su jasno izražene u dobnospolnoj piramidi stanovništva Hrvatskog zagorja (sl. 4). Već 1961. godine može se uočiti tendencija smanjivanja osnove piramide, a usporedbom do-

9 Medijalna starost jest starost koja cijelu populaciju dijeli na dva jednaka dijela (stariji i mladi). To znači da polovica stanovnika ima medijalnu starost ili su stariji, a polovica stanovnika ima medijalnu starost ili su mladi.

Tab. 4. Stanovništvo Hrvatskog zagorja po spolu i dobi 1961. i 1991. godine (u %)
 Tab. 4. *Population of Hrvatsko zagorje according to sex and age 1961. and 1991. (in %)*

1961										
Spol	Ukupno	0-4	5-9	10-14	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	
Sv.	100	9.08	9.32	9.35	7.67	8.07	7.83	7.67	6.69	
M	100 (47.88)	9.48	9.72	9.72	8.09	8.91	7.95	7.70	6.27	
Ž	100 (52.12)	8.55	8.96	9.01	7.28	7.31	7.74	7.65	7.1	
1991										
Spol	Ukupno	0-4	5-9	10-14	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	
Sv.	100	5.95	6.47	6.60	6.82	7.01	7.40	7.32	7.06	
M	100 (49.07)	6.26	6.76	6.85	7.08	7.56	8.13	8.16	7.81	
Ž	100 (50.93)	5.64	6.20	6.35	6.57	6.48	6.70	6.51	6.33	
1961										
Spol	Ukupno	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65 i više	Nepoznato		
Sv.	100	4.52	5.73	6.59	5.58	4.73	7.08	0.10		
M	100 (47.88)	4.22	5.44	6.45	5.54	4.39	6.04	0.11		
Ž	100 (52.12)	4.79	6.01	6.73	5.62	5.05	8.06	0.13		
1991										
Spol	Ukupno	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65-69	70-74	75 i više	Nepoznato
Sv.	100	6.35	5.43	6.34	6.79	6.39	5.18	2.93	4.97	1.00
M	100 (49.07)	7.06	5.73	6.22	6.26	5.66	4.09	2.17	3.30	0.90
Ž	100 (50.93)	5.67	5.14	6.45	7.31	7.09	6.22	3.65	6.58	1.09

Izvor: Popis stanovništva 1961., knjiga 6, Vitalna, etnička i migraciona obilježja, Savezni zavod za statistiku, 1967.

Tablogrami DZS, Zagreb, 1992.

bno-spolne piramide stanovništva Zagorja 1961. i 1991. jasno se uočava konstantno smanjivanje udjela mladog stanovništva i proširivanje staračkih dobnih skupina odnosno gornjeg dijela piramide. Na dobno-spolnoj piramidi Zagorja, koja ima obilježja restriktivnog (regresivnog) tipa s užom osnovicom (1991.), vrlo se jasno ocrta već prije spomenuta diferencijalna neravnoteža po spolu po pojedinim dobnim skupinama: u skupini radno i reproduktivski sposobnog stanovništva (20-49 godina) osjetna je prevaga muškog stanovništva iako je u cjelini brojnije žensko stanovništvo zahvaljujući prvenstveno brojnijoj žen-

skoj populaciji u starijim dobnim skupinama (diferencijalni mortalitet po spolu). Činjenicu o sve većem iseljavanju ženskog dijela populacije u mlađoj fertilnoj dobi možemo potvrditi detaljnijim pogledom na dobno-spolnu piramidu. Usporedba dobnih skupina koje 1961. godine imaju 5-14 godina, a 1991. 35-44 godine upućuje na zaključak da je manjak ženskog stanovništva tih dobnih skupina veći nego muškog (oko 10-20%), što je rezultat intenzivnijeg iseljavanja ženskog stanovništva. Do iseljavanja spomenutih skupina dolazi poglavito 70-ih godina kada ta ženska populacija ulazi u optimalnu dob za iseljavanje.

Zaključak

Hrvatsko zagorje pored toga što u poslijeratnom razdoblju bilježi stalni pad broja stanovnika (čije su negativne sastavnice intenzivna emigracija i sve više negativno prirodno kretanje stanovništva) predstavlja prostor koji je već duboko zašao u proces demografskog starenja. Zagorje je kao prostor relativno homogenih demografskih obilježja sa značajnom dobnom (manjak mlađeg stanovništva) i spolnom (osobito manjak žena u fertilnoj dobi) okrnjenošću predstavlja regiju nedovoljne reprodukcijske moći što dovodi do intenziviranja procesa depopulacije. Tek se u zadnjem desetljeću zapažaju određeni trendovi kod pojedinih općina (D. Stubica i Zlatar) regeneracije stanovništva slabom imigracijom. Osnovni problem Hrvatskog zagorja jedne od

najgušće naseljenih regija Hrvatske ne leži toliko u kvantitativnim (pad broja stanovnika) koliko u kvalitativnim obilježjima populacije koja iseljava (radno i reprodukcijski sposobno pučanstvo većim dijelom ženskog spola), što dovodi do ostarjelosti današnje populacije i negativnog prirodnog kretanja stanovništva. Daljnje bi negativne trendove razvoja kvantitete (broja) i kvalitete (strukture) stanovništva Hrvatskog zagorja trebalo riješiti poglavito povećanjem prirodnog priraštaja raznim stimulativnim mjerama populacijske politike. Obnavljanje radno i reprodukcijski sposobne populacije kroz provođenje mjera redistributivne populacijske politike, prema mišljenju autora, u sadašnjim uvjetima razvoja stanovništva u okviru Republike Hrvatske nema realne osnove.

Prilog 1. Neki osnovni pokazatelji dobno–spolnog sastava stanovništva Hrvatskog zagorja 1991.

Appendix 1. Some of the basic indicators of the age and sex population structure of Hrvatsko zagorje 1991.

Općina	Broj stanovnika	1961=100	Broj naselja	x_s	k_m (20–49)
Donja					
Stubica	30760	93.2	50	74.3	1108
Ivanec	41680	84.7	99	71.4	1194
Klanjec	110917	77.0	63	89.9	1204
Krapina	26382	100.5	62	61.6	1147
Novi Marof	29254	91.4	71	67.8	1153
Pregrada	16939	77.5	72	84.3	1226
Zabok	36309	99.4	82	74.9	1117
Zlatar	31291	93.7	93	93.1	1209
Hrvatsko zagorje	223532	87.9	592	75.3	1162
Hrvatska	4784265	115.1	6694	66.7	1029

Općina	k_m 1991	k_m 1961	$*i_s$	i_m	M_x	Bodovni pokazatelj 1991
Donja						
Stubica	948	952	19.4	26.1	36.8	43
Ivanec	971	913	18.8	25.4	36.2	43
Klanjec	979	967	22.1	24.6	36.7	35
Krapina	972	948	16.6	26.9	34.9	51
Novi Marof	985	918	18.4	27.2	35.3	47
Pregrada	992	964	20.9	24.8	37.6	38
Zabok	956	948	18.8	25.2	37.2	42
Zlatar	933	902	22.7	24.4	38.6	34
Hrvatsko zagorje	963	933	19.5	25.8	36.7	43
Hrvatska	940	914	17.4	26.2	36.1	47

$I*i_s = 60$ i više/P 100, $i_m = 0-19/P 100$

** Postupak bodovanja u Klemenčić M. (1990): Postupak vrednovanja dobnog sastava stanovništva, Radovi 60.

Izvor: Tablogrami DZS, Zagreb, 1992.

Statistički ljetopis RH 1992., DZS, 1993.

Literatura

1. BLAŠKOVIĆ, V. (1957): Hrvatsko zagorje – prirodne oznake, demografska i gospodarska struktura. Ekonomski fakultet, Zbornik radova, knjiga 3, Zagreb.
2. DUGAČKI, Z. (1974): Hrvatsko zagorje. Geografija SR Hrvatske, knjiga 2., Školska knjiga, Zagreb.
3. FRIGANOVIĆ, M. (1990): Demogeografija – Stanovništvo svijeta. Školska knjiga, Zagreb.
4. FRIGANOVIĆ, M. (1990): Stanovništvo općine Križevci, Geografski glasnik 52. SGDh, Zagreb.
5. FRIGANOVIĆ, M., PAVIĆ, P. (1973): Uzroci i posljedice demografskih promjena u SR Hrvatskoj 1961–1971. IDIS, Zagreb.
6. ILIĆ, M., NJEGAČ, D., OREŠIĆ, D., TOŠKIĆ, A. (1993): Geografska obilježja i osobitosti Hrvatskog zagorja. *Gazophylacium* br. 1, Zagreb.
7. KLEMENČIĆ, M. (1990): Postupak vrednovanja dobnog sastava stanovništva. *Radovi GO* br. 25.
8. MENDRAS, H. (1986): Seljačka društva: elementi za jednu teoriju seljaštva. *Globus*, Zagreb.
9. NEJAŠMIĆ, I. (1992): Promjene u dobnospolnom sastavu stanovništva istočnojadranskog otočja (1953–1991). *Acta Geographica Croatica* 27, Geografski odjel PMF-a, Zagreb.
10. ŠTERC, S. (1986): Geografski položaj, demogeografski razvoj i suvremeni problemi prisavskih naselja između Zagreba i Siska. Zagreb, magistarski rad.
11. ŠTERC, S. (1991): Opća demografska slika Republike Hrvatske. Zbornik radova »Političko-geografska i demografska pitanja Hrvatske«. SGDh, Zagreb.
12. ŽULJIĆ, S. (1956): Kretanje broja stanovnika Donjeg Zagorja kroz jedno stoljeće. *Geografski glasnik* 18, Zagreb.

Summary

AGEING OF POPULATION OF HRVATSKO ZAGORJE 1961-1991.

by

Aleksandar Toskić

This paper deals with changes in the age and sex population structure of the Hrvatsko zagorje in the period 1961-1991. The aim of this article is to show some of the basic demographic problems in the region which is functioning in the »shadow« of the macroregional center - Zagreb.

Continuous decreasing of the number of inhabitants in Zagorje in the last 40 to 50 years has been confirmed. At first (in the last centuries) an immigration area, after the second world war Zagorje became an area of the very intensive emigration. The people mostly emigrated to the large work centers - Zagreb and Varaždin. The selective emigration of the work and reproductive capable population (20-49) weakened the demographic base of the Zagorje region and brought it to the edge of the demographic extinction. Depopulation is becoming a cruel reality. Today (1991.) Hrvatsko zagorje has the same number of inhabitants as it had at the beginning of the 20th cen-

ture. Between 1961. and 1991. the population ageing degree more than doubled from 33,3 to 75,3. This confirms the fact that Hrvatsko zagorje is in the »deep demographic age«. Mostly age and less the sex imbalance of the population in this part of Croatia resulted with weakened vitality and reproductive power of the observed population. There are some indicators that the sex structure has been balanced in the last ten years, but the real problem is: much more males than females in the reproductive and work capable population. The consequence is negative natural growth.

Today Zagorje has the age and sex pyramid with constrictive demographic base. Such an unfavourable age and sex structure could produce the worse demographic situation tomorrow so, as the author concludes at the end of the article, there must be applied some of the measures for regenerating the population of the region.

Aleksandar Toskić, mladi istraživač
Geografski odjel PMF
Hrvatska, 41000 Zagreb
Marulićev trg 19s